terecht voor dit leelijke woord: *Commissie* het oude woord van *Deputaten* doen herleven.

*Deputaten* is de historische benaming die men hun drie eeuwen lang in alle kerken gegeven heeft.

*Deputaten* kan niet vertaald door „lasthebbers" of „afgevaardigden", omdat deze woorden thans een andere beteekenis erlangden.

*Deputaten* is dus *het* woord. Het eenig goede. Het historisch gejijkte. Het oud Gereformeerde.

En nu is het toch wel wat komisch dat men Dr. Van Ronkel tegen dit vreemde woord van *Deputaten* hoort opkomen, waar het strekt tot vervanging van een woord in zijn eigen kring, dat evenzeer een basterdwoord is.

Immers wat wij *Deputaten* noemen, noemt Dr. Van Ronkel eenvoudig *Commissie*.

En nu klinkt het zeker zeer fraai, om op een feest van Neêrlands onafhankelijkheid in een politiek blad tegen verhaspeling van onze goede taal op te komen.

Maar kieschheid had dan Dr. Van Ronkel moeten nopen, om het woord *Deputaten* te *mijden*; niet om juist dit woord schier *alleen* als voorbeeld te kiezen.

Daartoe had hij dán eerst recht gehad, zoo hij, metend met gelijke maat, ook het Synodale woord van *Commissie* gepersifleerd had.

---

Naar aanleiding van een uitlating in een onzer stukken over Ds. Gravemeyers beweren, doet de heer A. Dijkstra van Achlum ons deze hoogst belangrijke vraag, waarop we gaarne antwoord geven.

*Hooggeachte Redactie!*

In no. 566 van de *Heraut* lees ik onder meer het volgende, naar aanleiding van de jongste aflevering van Ds. Gravemeyers Gereformeerd *leesboek*: »En op dien grond nu oordeelen de kerken in doleantie (punt 2): dat in elke particuliere kerk afzonderlijk moet nagegaan of de prediking er zuiver en de Sacramentsbediening er ongeschonden is; en dat *die* particuliere kerken, waarin de prediking der leugen de waarheid verdrong en het Sacrament in een ceremonie ontaardde, als *valsche* kerken te verwerpen en te verlaten zijn. . . . . "

Hoe heb ik dit te verstaan?

In de Hervormde kerk te Bolsward (om slechts iets te noemen) verdrong, reeds vele jaren geleden, »de prediking der leugen de waarheid;" »ontaardde het Sacrament in een ceremonie."

Enkele geloovige broeders, leden van de plaatselijke Hervormde kerk te Bolsward, richtten een verzoek aan den *modernen* kerkeraad hunner plaatselijke kerk, om de Reformatie der kerk ter hand te nemen. De kerkeraad weigerde. Daarop verwierpen die broeders, voor geheel de (plaatselijke) Hervormde kerk te Bolsward, de S. O. van 1816/52 en keerden tot de nimmer wettig afgeschafte, Gereformeerde kerkenorde van 1618/19 terug.

Zij deden dit »krachtens het ambt der geloovigen", art. 28 Nederl. Geloofsbel.

Het voorbeeld is een uit *vele*.

Wat ik vraag, en waarop ik vriendelijk een *antwoord* verzoek, is dit:

Was, volgens het aangehaalde uit de *Heraut*, de Hervormde kerk te Bolsward niet een *valsche* kerk?

Moesten de broeders, bovengenoemd, volgens dat oordeel van de *Heraut*, hun kerk dan niet »krachtens het ambt der geloovigen" (art. 28) hebben »*verworpen* en *verlaten*"? Was het ten onrechte en in strijd met de *belijdenis*, dat zij *reformeerden*?

*Uw dw. dr.*,
A. Dijkstra.

*Achlum*, 19 Nov. '88.

Ziehier ons antwoord.

Aangenomen dat de kerk te Bolsward er aan toe was, gelijk de heer A. Dijkstra beweert, en waarover wij ons uiteraard geen oordeel veroorloven, dan was ongetwijfeld de geïnstitueerde kerk van Bolsward een *valsche* kerk.

Hierover kan geen twijfel bestaan. Immers de kerk te Bolsward miste dan de kenteekenen, die elke ware kerk hebben moet, t. w. dat ze als kerk zuivere predikatie des Woords en zuivere bediening der Sacramenten schonk.

Volgt hieruit nu, dat ook de kerk van Bolsward niet moest of niet tot reformatie kon komen, en dat men haar een voudig had prijs te geven, om een nieuwe kerk te stichten?

Maar, cilieve, hoe deden onze vaderen dan?

Die beleden immers van de Roomsche kerken én particulier én in haar hiërarchisch verband, dat ze de kenteekenen der ware kerk verloren hadden, en dus én als geheel én als particuliere kerken *valsch* waren geworden.

En wat deden onze vaderen toen?

Immers tweeërlei: 1°. verlieten ze het instituut en traden uit de organisatie; maar 2°. reformeerden ze in Gods kracht de kerken zelve, voor zoover hun kracht reikte.

Indien dus te *Bolsward*, of waar ook, de kerk *vervalscht* is, en zij die dit inzagen *verlieten* het instituut en poogden *de kerk zelve* in Gods kracht te reformeeren, dan deden ze juist wat onze vaderen deden, en wat ook ons naar Gods Woord plichtmatig dunkt.

Het misverstand kan bij den heer A. Dijkstra dan ook slechts daarin liggen, dat hij niet genoegzaam tusschen de kerk als *Scheppinge Gods* en als *instituut van menschen* onderscheidt.

Als schepping Gods wordt een kerk *nooit* valsch, maar blijft zij *altoos* waar. Vervalscht kan ze alleen worden voor zoover zij *instituut van menschen* is.

Dat *instituut van menschen* moet dus verlaten, zoo het *valsch* wierd, maar nooit *de kerk* als zoodanig, nooit de kerk als geestelijk organisme; want daar is men door genade ingegroeid en ingestrengeld en ingevlochten. Daar *kan* men niet uit.

*Verlaten* en *reformeeren* staan dus niet *tegenover* elkaar, maar behooren *bij* elkaar.

Reformatie kan geschieden *zonder* verlaten en *met* verlaten van het instituut.

Het geschiedt *zonder* verlaten, als men gelijk de Roomsche kerken en gelijk nu de *Synodalen*, reformatie van hoofd en leden der kerk beoogt.

Maar het heeft plaats *met* verlaten, zoo men, gelijk thans velen doen, de reformatie begint met het instituut te veroordeelen en prijs te geven.

En wat de bijkomstige vraag van den heer A. Dijkstra betreft, of het dan toch billijk was, om zich tot deze *valsche* kerk te wenden met verzoek om reformatie, ook daarop kan ons antwoord kort, en ons dunkt, afdoende wezen.

*Gedeclareerd* wordt de *valschheid* van het instituut eener kerk eerst op het eigen oogenblik waarop een *waar* instituut hiertegenover in diezelfde kerke Gods optreedt.

D. w. z. op het eigen oogenblik, dat de kerk haar valsch instituut verwerpt of opzij zet en er een *nieuw* instituut voor in de plaats stelt, gaat de declaratie van *valschheid* in.

Ook Luther heeft tot op het oogenblik, dat hij brak, het bestaand *instituut* als *het* kerkelijk instituut geëerd, en ook onze vaderen hebben tot op het oogenblik dat ze braken, hun kinderen bij den pastoor ten Doop aangeboden.

En zoomin Luther als onze vaderen hebben dit gedaan, zonder eerst hun verzoek tot de Roomsche Hiërarchie te doen uitgaan, en de in functie zijnde geestelijken op te roepen tot het betrachten van hun plicht.

Niet wetende of de heer A. Dijkstra nog Synodaal is of reeds met het valsche instituut brak, beantwoorden we zijn vragen geheel objectief.

En dat we de hiermede saamhangende vraag naar de verhouding tot de Christ. Geref. kerk rusten laten, zal ook de heer A. Dijkstra in ons eerbiedigen willen.

Ook wij toch verbonden ons, om voorshands deze teedere quaestie te laten rusten.

---

Als uitzondering op den regel is dit stuk van den kerkeraad van Opheusden opmerkelijk.

Ook tot dezen kerkeraad was een verzoek gekomen, om niet langer stil te zitten, maar tot reformatie der kerk over te gaan.

Op dit aanzoek nu ontvingen de heeren Briensse, Jordaan en Lindner dit antwoord:

*Aan de heeren:*

Jan Briensse,
B. Jordaan en
F. Lindner
*te Opheusden.*

De kerkeraad der Hervormde gemeente te Opheusden, in zijne vergadering van heden uwe missive van 22 Nov. l.l. gelezen hebbende, heeft de eer u het navolgende te antwoorden:

1. dat in uwe missive hem gebleken is uw bijzondere ijver voor 's Heeren huis — welke ijver ook den Zaligmaker had verslonden Joh. 2:17 — en dat hij dien ijver op den hoogsten prijs weet te stellen;

2. dat hij, in uwe missive aangedrongen om de »reformatie" zijner — en naar uw schrijven — ook *uwer* kerk, ter hand te nemen, gaarne zich bereid verklaart, om in vereeniging met u, die u in uw schrijven als »geloovigen" aandient, volgens Art. XXVII onzer Geloofsbelijdenis, tot die reformatie naar den Woorde Gods mede te werken;

3. dat hij, in uwe meer gemelde missive door u uwe »herders en opzieners" genoemd wordende, gaarne zich uwe »herders en opzieners" toonen wil en ten bewijze daarvan u verzoekt — zeker in overeenstemming met Art. XXX onzer Geloofsbelijdenis — om op den aanstaanden Vrijdag, den 30sten November, des voormiddags ten 10 ure, in zijne vergadering in de nieuwe consistorie-kamer te verschijnen, opdat hij van het meerdere licht, dat u geschonken is, zal kunnen profiteeren, der kerke Gods alhier ten faveure en ter zaligheid.

De kerkeraad, van oordeel, (gemerkt *»den ernstigen aandrang"*, waarmede gij tot hem komt) dat gij aan deze vriendelijke uitnoodiging gevolg zult geven, aangezien hij niet weet, dat de Hervormers, wier werk gij in deze gemeente wenscht voort te zetten, ooit geweigerd hebben voor eenige kerkvergadering te verschijnen, verwacht van u binnen een paar dagen het bericht uwer welwillendheid, terwijl hij u aan de genade van den Koning der kerk met heilbede aanbeveelt.

*Namens den kerkeraad der Herv. gemeente te Opheusden:*
E. J. Homoet, *predt.*
D. Heuff, *ouderling.*

*Opheusden*, 26 Nov. 1888.

Dit antwoord verblijdt ons.

Immers tweeërlei is mogelijk: óf dat het stuk oprecht gemeend is en er intentie tot reformatie achter schuilt, óf wel dat het slechts een vorm is, om den aandrang te breken en de geestdrift te blusschen.

Zoo het eerste, dan wordt hieruit allicht iets goeds geboren. En zoo het laatste, welnu, dan wordt er de kerkelijke ongerechtigheid te beter door openbaar.

Gaarne vernemen we omtrent den afloop iets naders.

---

Met genoegen zagen we, dat Calvijns uitlegging van het *Evangelie van Joannes* weer ter perse gaat bij H. Ten Hoove te Utrecht.

Zoo komt het ééne werk van Calvijn voor en het andere na weer onder bereik van het groote publiek, en wordt de kans steeds schooner, om met ons Calvinistisch denken uit de latere slapheid naar de oorspronkelijke vastheid terug te keeren.

Dit komt dan vanzelf ook aan de prediking ten goede, en door de prediking weer aan de gemeente.

Het is waarlijk verbazend welk een gezegenden vooruitgang deze Calvinistische weeropwaking heeft. Bij duizenden gaan allerlei geschriften tot in de verstafgelegen dorpjes weer zuivere beginselen prediken. En nog altoos is er vraag.

Dr. Franssen van Ankeveen heeft het toezicht over deze uitgave op zich genomen, en waarborgt ons daardoor een betrouwbaren tekst.

---

De heer Lemkes beklaagt zich over onze aanteekening onder zijn ingezonden stuk.

Dit doet ons leed.

Ieder kon zijn stuk lezen; maar, gelijk ons ook nader uit een brief van den heer Hoogeveen bleek (dien we uit plaatsgebrek nu niet plaatsen), onze beschouwing over het Darbisme wordt hierdoor *niet* gewijzigd. Duidelijk heeft de heer Lemkes aangetoond, dat de toepassing van Rom. 11:21 volgens Darby nog niet *finaal* is; en dit betwijfelen we ook niet, maar ook zoo toch liggen alle geïnstitueerde kerken volgens de meening der Darbisten, nu reeds *potentieel* onder dit oordeel. De geïnstitueerde kerken zijn niet slechts ontaard, maar principieel onbruikbaar, en de eisch om tegenover deze een *betere* geïnstitueerde kerk op te richten, wordt ontkend.

Dit bedoelden we met te schrijven, dat onze voorstelling van het Darbisme *in zekeren zin* intact bleef. Ten overvloede is dit „in zekeren zin" nu nader verklaard.

In beginsel zijn de *geïnstitueerde kerken* reeds geoordeeld, *finaal* werkt dit oordeel eerst in het eind.

Kuyper.

---

## Uit de Pers.

In *Gideon*, een blaadje dat te Brielle verschijnt, was de wensch uitgesproken, dat Ds. W. H. Gispen, de nieuw opgetreden redacteur van de *Bazuin*, dit weekblad in dier voege mocht hervormen, dat voortaan alleen de kerkelijke absolutisten daarin aan het woord kwamen.

Hiertegen protesteert Ds. Notten van Rotterdam in dit puntig geschreven stuk, dat hij aan de *Bazuin* inzond, en waaraan Ds. Gispen plaats verleende.

Meer dan één ambtgenoot wijst er mij met verontwaardiging op, hoe in »Gideon", het blaadje, dat bij den heer Wierema te Brielle verschijnt, en geschreven wordt door een Christelijk Gereformeerd predikant, mijn hooggeachte vriend, de emeritus-predikant W. G. Smitt, naar aanleiding van diens benoeming tot redacteur van de *Bazuin*, ruw bejegend wordt en als een vijand van de Christelijke Gereformeerde kerk gebrandmerkt, wijl hij, onderscheid makende tusschen een kerk en het Godsrijk; geloovende, dat het halve lichaam het heele nooit is, nu als steeds tegen kerkisme durft waarschuwen, en in de meening verkeert, dat, wie hereeniging der belijders verlangt, naar den aard der Christelijke liefde *zoover mogelijk* broeders tegemoet komen moet; en zij vragen, of ik er niet tegen opkomen wil.

Ik acht dit niet noodig. Ds. Smitt staat daartoe te hoog in de schatting van ons volk. Hij is daarenboven de eenige Christelijke Gereformeerde niet, die in »Gideon" geminacht wordt. Voor jaren kon men er reeds in lezen, dat ik hoe spoediger hoe liever heengaan moest; welk een duw kreeg eens b. v. onze v. Andel; en hoe werd dezer dagen br. Wielenga getrakteerd. Bovendien moet men het met den redacteur van »Gideon" niet zoo nauw nemen. Hij lijdt juist niet aan consequentheid. Even voor de Synode te Assen samenkwam, schreef hij dat er geen wettige predikanten waren dan de Chr. Geref. dominees; zelfs geen doop buiten ons mocht erkend; wie tot ons overkwam, moest gedoopt. Één of twee weken later daarentegen verklaarde hij, dat het hem speet, dat het Reglement van '69 niet reeds onder de slagen bezweken was, wilde hij de vereeniging met de Doleerenden voetstoots. Men moest eenvoudig samensmelten, zonder meer, en dan in elkanders gemeenschap later, wat verkeerd was, zien weg te nemen. Na het besluit der Asser Synode zegt hij, zich teleurgesteld te gevoelen, om schier in éénen adem dat besluit goed te keuren, en zoo hevig tegen de Doleerende broeders, met name tegen Dr. Kuyper uit te varen, dat een der medewerkers van het nieuwe blad: »De Gereformeerde Kerk" van »spelen met onheilig vuur" kon schrijven. Maar ik ga dit alles voorbij. Wij zijn zondige menschen, en bij ieder onzer is, helaas, de broederliefde soms zoek. En op inconsequentheid werden in deze dagen van kerkelijken strijd ook anderen betrapt.

Maar wat mij tot spreken dringt, is het »Gideon" nr. van 11 November jl. In dat nr. vloeit de redacteur dermate door, dat zelfs geen Paus het Roomsche Kerkidee consequenter doorvoeren kan.

Immers in dat nr. lezen wij letterlijk:

»Ons land wordt almeer in clubjes en groepjes op allerlei gebied verdeeld en begint heel aardig op een bedelaarsdeken te gelijken. En hoe meer men poogt eenheid te brengen, des te meer verscheidenheid ontstaat er. Of dit goed of kwaad is, weet ik niet; maar op kerkelijk gebied is het zeker kwaad. Op dat gebied moet eenheid heerschen; want de Heere wil immers, dat zijn volk één zijn zal, en zij, die de eenheid van 's Heeren volk op allerlei manier tegenstaan, zullen daarvan de vreeselijkste gevolgen in dit en in het toekomende leven moeten ondervinden. Doch laten we daarover maar niet meer spreken, Willem! want dan komen we weer tot dingen, die ons onaangenaam maken in de oogen der menschen en daar moeten we tegen waken; want met de menschen moeten wij omgaan.

Heel blij ben ik, dit wil ik echter nog zeggen, dat het tot hiertoe niet gelukt is om verdeeldheid in onze kerk, die de kerk des Heeren is, te brengen. Wel zijn daartoe pogingen en dat op de listigste manier, aangewend, doch het wil niet vlotten. Ik geloof, dat zij meer dan ooit vast in elkander zit. Nu, iemand die lid van de kerk des Heeren is, heeft dan ook aan niets anders meer behoefte, hij kan tot zijn ziel zeggen: neem nu rust. Hij kan het buiten laten stormen en de machten tegen elkander laten ingaan; hij heeft voor niets te vreezen en met niets te maken dan met zijne roeping ook anderen te dwingen om in te gaan.

Mochten velen dit doen om dezelfde voorrechten te genieten, die wij genieten. Laten we het toch allen, die daar rondd walen, toeroepen, dat zij zich wenden tot 's Heeren kerk, om in haar schoot de zaligheid te smaken, die de Heere aan zijn Bruid op aarde heeft toegezegd en gewaarborgd. Wij moeten niet zoo vreeselijk bescheiden zijn tegenover anderen, dat wij de voorrechten gaan verloochenen, die wij genieten. Neen, groote dankbaarheid moet onze ziel vervullen, als wij aan alles denken. Groote dankbaarheid jegens Hem, die naar zijn vrije goedheid al deze onverdiende weldaden ons schenkt."

Ons dunkt, commentaar is overbodig. Dit is Roomsch. Zoo de Chr. Geref. Kerk ooit tot zulk onzinnig drijven zich leende, »Gideon" behoefde voorwaar, niet andermaal te zeggen, dat wij hoe spoediger hoe liever moesten heengaan; wij zouden zonder dien raad spoedig genoeg onze koffers pakken om een doodend doode atmosfeer te ontvlieden. Maar de Chr. Geref. Kerk wil, dank ook zij het onderwijs van haar pas ontslapen »Vader" Brummelkamp en van haar, den Heere zij dank, nog levenden »Vader" Van Velzen, wiens deze dagen bij Donner verschenen rede men toch lezе! van dergelijke theoriseën niets weten, en, ik ben er zeker van, Ds. Gispen zal het alleshalve vleiend vinden door een blad, dat zoo bazelt, op het schild te worden geheven, — Ds. Gispen, die vroeger zulk hazelen zoo mannelijk geeselen kon. Intusschen is het te vertrouwen, dat de »Gideon"-redacteur niet als in zijn blaadje in de prediking een ander fundament legt dan Christus Jezus en dien gekruisigd; maar toch, waar hij niet slechts Roomsche ideeën te lezen geeft, maar ook de „Paapsche stoutigheid" heeft om in hetzelfde nr., waarin dit geschiedt, de vrijheid hoog te roemen, terwijl hij de vrijheid van spreken in een wensch aan den nieuwen Bazuin-Redacteur, in zijn nr. van 4 dezer, in ons kerkelijk orgaan alleen voor zijne vermeende geestverwanten verlangt, daar dient gevraagd, of het niet tijd is, dat van alle zijden daartegen wordt geprotesteerd.

Notten.

*Rott.* 12 Nov. '88.

Ds. Notten schreef boven dit stuk: *Roomsch*, en acht dat het door *Gideon* verdedigde kerkbegrip *Roomsch* is.

Dit achten we niet juist.

Oneindig wijder dan *Gideon* heeft Rome het oog open voor de Catholiciteit der kerk.

Het is *erger* dan *Roomsch*.

Kuyper.

---

## Officieele berichten uit de Ned. Geref. Kerken.

De gecombineerde classis der Nederduitsche Gereformeerde kerken in Noord-Brabant en Limburg, overtuigd van den bijzonderen nood der kerk van Helmond en van den belangrijken arbeid dezer kerk in het zuidelijk deel onzer provincien, terwijl zijzelve niet bij machte is geheel in dezen nood te voorzien, beveelt deze kerk zeer aan in de voorbede en in de liefdadigheid der meer bevoorrechte kerken van ons vaderland.

*Namens de Classis voornoemd:*
(w. g.) A. Van Veelo, *h. t. Praeses.*
» F. H. J. Smith, » *Scriba.*
» J. H. Feringa, » *Assessor.*

*Werkendam*, 12 Sept. 1888.

Plaatsing bevolen door de Classe van 20 November jl.

J. H. Feringa, *Scriba.*

---

Onder leiding van den gevolmachtigden vertegenwoordiger der genabuurde kerk van Klundert is men te Fijnaart en Heiningen overgegaan tot benoeming van nieuwe ambtsdragers in den Kerkeraad. Een der benoemden meende te moeten bedanken, zoodat nu gekozen zijn: tot ouderling, D. Van der Made en C. A. Van Dis, en herkozen de om de organisatie van 1816/52 afgetreden diaken H. H. Van der Put.

J. H. Feringa, *consulent.*

*Klundert*, 26 November 1888.

---

De vergadering der gecombineerde classen Haarlem en Alkmaar zal D. V. gehouden worden op Maandag den 10den December in het gebouw »Rehoboth" te Alkmaar voorm. 10 uren.

*De Actuarius*
G. J. Reijling.

---

Op 20 Nov. j.l. vergaderden de gecombineerde classis der Ned. Geref. kerken van Noord-Brabant met Limburg. Onder andere werkzaamheden geschiedde de benoeming van een classicalen correspondent en quaestor, waartoe tot de volgende classe benoemd werd Ds. J. H. Feringa te Klundert; werd de formatie van een kerkeraad te Fijnaart besproken; werden de belangen van drie beroepende kerken overwogen, en werd besloten de ter vorige classe aan de noodlijdende kerk van Helmond gegeven aanbeveling, namens de classe te plaatsen in de *Heraut* en in *de Kleine Opwekker*.

*Namens genoemde classis,*
J. H. Feringa, *scriba.*

---

De kerkeraad der Nederd. Geref. Kerk te Epe, krachtens het ambt der geloovigen, onder medewerking der kerk van Kootwijk, gekozen, werd heden door den consulent Ds. J. H. Houtzagers in zijn ambt bevestigd.

Hij bericht aan de kerken in het vaderland, dat hij in zijne vergadering van heden met de Synodale organisaties heeft gebroken om voor zijne kerk kracht en geldigheid te verleenen aan de kerkenordening van 1619.

Zegene de Heere genadig dit begin van reformatie in deze gemeente.

*De kerkeraad voornoemd:*
C. D. Bouwman, *Ouderling.*
E. Kasteel Hzn, *Scriba.*

*Epe*, 25 Nov. 1888.

---

»Niet ons, o Heere! niet ons, maar uwen naam alleen geef eer, om uwer goedertierenheid, om uwer waarheid wil." (Psalm 115:1.)

Met deze woorden van den psalmist in de gedachten, mogen wij wederom de liefdegaven verantwoorden, sedert 26 Oct. l.l. ontvangen *voor den bouw der pastorie te Augustinusga.*

*Kerkcollecten:* Zuidwolde bij Gron. *f* 3; Dokkum *f* 55; Reitsum *f* 27.50; Kampen *f* 15.41; Serooskerke (Walch.) *f* 6; Harlingen *f* 95; Gerkesklooster *f* 52.82 en Waarder *f* 17.50.

*Giften:* postw. postm. Zwolle *f* 10, N. N. te Makkum *f* 2.50, Chr. Jongvereen. te Ee *f* 2.50, Wed. R. te W. *f* 2.50, door onzen broeder N. H. van Surhuizum, verzameld te Anjum van G. Kr. *f* 2.50, T. P. v. d. H. *f* 10, J. L. *f* 1, J. IJ. *f* 1, F. D. *f* 2.50, K. N. *f* 2, H. T. *f* 1, E. H. *f* 1, F. J. v. d. H. *f* 0.50, F. L. S. *f* 2.50, R. W. *f* 2.50, D. B. *f* 10, G. B. *f* 1, A. d. B. *f* 0.50, J. H. *f* 1, A. P. *f* 0.50, Wed. S. *f* 4, Sj. T. *f* 1, Ds. J. L. *f* 5, P. T. v. d. H. *f* 10, J. IJ. K. *f* 2.50, W. W. H. *f* 0.50; door id. uit Lioessens J. H. *f* 1, postbew. B. te H. *f* 1.50, Chr. Jong.vereen. te Anjum *f* 5; in de kerkcoll. te Bolsward van H. T. te B. *f* 2; in de diac. coll. te Makkum »uit den spaarpot van Th. te P. *f* 1"; door Ds. J. C. S. te Hijl. van eene dienstbode *f* 5 en Mej. E. W. *f* 1, J. v. d. K. te Sch. *f* 10; door Ds. v. C. A. te Harl. van N. N. te U. *f* 10, A. K. Z. te M. aan postz. *f* 0.70; door W. H. te Amst. uit het busje van A. B. aldaar *f* 2.25; door A. E. te Lollum van J. P. B. *f* 1; eenige vrienden te Spannum *f* 8 en Dr. W. v. d. B. te V. *f* 10.

Ook mogen wij uit Augustinusga en Surhuizum zelf de volgende giften vermelden: Gecollecteerd bij verschillende godsdienstoefeningen: *f* 25, *f* 2.50, *f* 5 en *f* 5; door N. H. van A. *f* 25, B. *f* 10 en C. *f* 0.80; door R. S. Z. van N. N. *f* 10; bovendien *f* 42.75 aan toezeggingen.

Het is onzer ziel menigmaal tot vertroosting met woord en daad blijken der liefde onzer medebroeders in de bediening en der broeders en zusters van hier en elders te ontvangen.

Wij gevoelen, er wordt met en voor ons gebeden, geleden en gestreden.

Niettegenstaande het ongunstige weder en den vroeg ingevallen vorst gaat het werk goed vooruit. Doch nog is de nieuwe pastorie geheel onbewoonbaar. Op 1 Nov. ll. heeft de rechtbank beslist, dat de tot heden toe gebruikte pastorie moet verlaten worden. Evenwel wordt aan den dienaar des Woords nog eenigen tijd gegund voor de ontruiming. *Hoelang?* Dit weet de Heere, die *alles* bestuurt naar zijn wil.

*Bijna de helft* der aannemingssom is nu verzameld. Wie zal zich door den Heere gedrongen gevoelen om aan de *ontbrekende f* 1700 te helpen bijdragen?

»Wilt gedenken aan de woorden van den Heere Jezus, dat Hij gezegd heeft: Het is zaliger te geven, dan te ontvangen." (Hand. 20 : 35*b*).

*Namens de kerkeraden*
W. Maan, *V. D. M.*
R. S. Zijlstra, *oud. te Aug.*
S. A. Hansma, *oud. te Surh.*

*Augustinusga*, 14 Nov. '88.

---

# Buitenland.

**Engeland.** De Congregationalistische Unie. Over de sociale quaestie en over den Pentateuch.

Schier geen vergadering, voor kerkelijke doeleinden samengeroepen, kan in Engeland gehouden worden, of de sociale quaestie wordt erin besproken. En geen wonder; want de kerkgenootschappen beginnen steeds meer hunne aandacht aan dit hoogstbelangrijk vraagstuk te wijden. Twintig jaren geleden begon de Roomsche kerk in Duitschland op sociaal gebied te arbeiden, ontrust door de snelle verbreiding van sociaal-democratische denkbeelden onder de arbeidersbevolking. Tien jaren later gaf de bekende Berlijnsche hofprediker Stöcker een program voor eene Christelijk-sociale partij en vond hij tal van aanhangers, die hem tot den huidigen dag als hun leider erkennen. Vijf jaren geleden vervulden Engelsche congregationalisten de wereld met hun geroep over de jammerlijke toestanden van den vierden stand in Londen (Bitter Cry of Outcast London). Dit jaar hebben de kerkvorsten der weelderige aristocratische Anglicaansche kerk, in een Pan-Anglican conclave vergaderd, zich over de noodzakelijkheid om vanwege de kerk mede te werken tot oplossing van de maatschappelijke vraagstukken op een teedere wijze uitgesproken. Door den voorzittenden bisschop van het Churchcongress werd gezegd, dat er twee brandende quaestiën zijn, waarvan de sociale er een is, terwijl de president van de Baptistische Unie de trompet aan den mond heeft gezet om het uit te roepen, dat de sociale quaestie het voornaamste vraagstuk is, dat in deze eeuw aan de orde kwam. In Frankrijk heeft men onlangs eene vereeniging van protestantsche mannen, voornamelijk predikanten, gesticht met het doel de sociale quaestie te bestudeeren.

Zoo zouden we kunnen voortgaan, om te bewijzen, dat de kerkgenootschappen beginnen te gevoelen, dat zij het hunne hebben te doen om mede te werken, teneinde de maatschappelijke wanverhoudingen te verbeteren. Dat dit vooral in Engeland het geval is, moet men verklaren uit het niet te loochenen feit, dat de tegenstelling tusschen rijk en arm nergens zoo scherp is als juist in Engeland. Wel vindt men in de bladen den toestand overdreven voorgesteld, alsof er groote massa's van volk in zulke omstandigheden leven, waarbij het hen *niet mogelijk* is zedelijk, ja zelfs eerbaar te zijn; alsof er nog grootere menigten zóo hard moeten werken, dat er geen tijd en energie overblijft voor hoogere dingen; doch waarheid is het, dat vele gezinnen in ellendige krotten en holen moeten samenwonen, zoodat de verleiding tot onzedelijkheid groot is; niet te ontkennen is het, dat de strijd om het bestaan voor den Engelschen werkman zoo zwaar is, dat hij ligt in gevaar komt om enkel te arbeiden voor de spijs, die vergaat. Daarbij komt, dat duizenden geen werk kunnen vinden. Aan de andere zijde vindt men naast die zedelijke en maatschappelijke ellende de grootste weelde tentoongespreid. Engelands nationaal vermogen is nog nooit zoo groot geweest als in dezen tijd. Schoon de bevolking sterk toeneemt, groeit Engelands rijkdom nog sterker aan. Jammerlijk is het, daarbij op te merken, dat de rijken steeds rijker, de armen steeds ellendiger worden. Geen wonder, dat men zich voorstelt, dat indien langs vreedzamen weg hierin geene verandering gebracht wordt, er een sociale revolutie zal losbarsten, welke een tegenhanger wezen zal van de politieke omwenteling, die in het laatst der vorige eeuw zoovele verwoestingen aanrichtte. Het gevaar wordt steeds grooter, dat de verarmde vierde stand elk middel zal aangrijpen, dat hem schijnbaar zal kunnen verlossen uit de tijdelijke ellende, waarin hij zich bevindt.

De jongste oproerige bewegingen in Londen, de werkstakingen in N.-Amerika, het land, waarin de grootste staatkundige vrijheid voor alle standen heerscht, de socialistische propaganda in Duitschland; het plan de campagne in Ierland; de oproerige bewegingen in de Schotsche Hooglanden, zijn bedenkelijke teekenen des tijds.

Geen wonder, dat den 10den October op de vergadering aan de congregationalistische Unie van Engeland en Wales, te Nottingham vergaderd, ook, ja in de eerste plaats, gesproken werd over de vraag, wat in dezen voor de kerk stond te doen. De predikant Stead las daarbij een opstel voor, waarin hij den jammerlijken toestand op maatschappelijk gebied blootlegde; aandrong op hervorming van de sociale verhoudingen; betoogde, dat de heerschende denkbeelden omtrent staathuishoudkunde niet meer houdbaar zijn; beweerde, dat de kerk niet genoeg deed met in het algemeen te vermanen, maar dat zij ervoor te zorgen had, dat men een stelsel kreeg, waarin de beginselen van een Christelijke staathuishoudkunde zijn uiteengezet.

Na breede debatten werd besloten, dat de aandacht van het comité van de Unie op het sociale vraagstuk zal gevestigd worden, met verzoek, dat het volgende jaar er eene meeting zal gehouden worden om te handelen over Christelijke staathuishoudkunde, over landbouw, nijverheid, en andere onderwerpen, die daarmede in verband staan.

In genoemde vergadering werd nog zeer uitvoerig gesproken over de Pentateuch-quaestie. Door twee sprekers werden gevoelens als die van Robertson Smith verdedigd in uitvoerige verhandelingen. Zij vonden slechts zwakke weerspraak; zoo zeide o.a. Dr. Thompson, dat hij tot de oude school behoorde, en dat hij te oud was geworden om zich met die nieuwe denkbeelden in te laten, ook wanneer zij waar mochten zijn. Natuurlijk gaf zulk eene uitlating aanleiding tot groote hilariteit. De president gaf aan het einde der discussiën te kennen, dat vele van de tegenwoordig geldende leeringen omtrent de vijf boeken van Mozes,